

kellene. Hát az EU szerintem még egy távolabbi jövő. Ahhoz még nekünk mind gazdaságilag, mind morálisan egy kicsit fel kell nőni...” (36 éves férfi, biológus).

„... a gazdasági helyzetéről nem szeretnék nyilatkozni, mert nagyon lesújtó véleményem van, kilátásaival viszont az utóbbi időben bizakodó lettem, úgy látom, hogy Ukrajna jelen pillanatban sokkal jobban és dinamikusabban fejlődik, mint például Magyarország. Az az igazság, hogy én nagyon nem szeretnék az EU-hoz csatlakozni. Ukrajnában van egy olyan piac, ami kiaknázatlan áll... Magyarországnak nincs nyersanyag bázisa, Ukrajnának nagy a nyersanyag bázisa ezért, szerintem jól ki tudnánk használni és nem feltétlenül szükséges egy EU-s csatlakozás...” (28 éves férfi, angol-történelem szakos tanár).

Orosz Ildikó & Molnár Eleonóra

Az egészséges környezethez való jog és a jövő nemzedékek védelme

Bátor döntések kellenek, amelyek újjáteremtik a szoros szövetséget az ember és a Föld között – mondta XVI. Benedek pápa a loretói ifjúsági „zöld” találkozón 2007-ben.

Az alábbi törvényhelyekből és szokásjogot formáló kazuisztikából is kitűnik, hogy a jövő nemzedékek környezetre nevelése, mint *commodum publicum* jelenik meg. Ebből a szempontból különösen fontos Alkotmánybíróságunk álláspontja (*l. infra*).

A címben szereplő két fogalom közül az első a magyar, míg a második a német alkotmány szóhasználatára utal. A német alkotmány 20a cikkelye kimondja: *Der Staat schützt auch in Verantwortung für die künftigen Generationen die natürlichen Lebensgrundlagen und die Tiere...* Tehát az állam a jövő nemzedékekért való felelősség jegyében védi a természeti bioszférát és az állatokat. (Pontosan mutatja az „a” betű a paragrafus-sorszámozásban, hogy utólag beiktatott jogszabályhelyről van szó.) A magyar alkotmány 18. §-a értelmében *a Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez*. Alaposabban megvizsgálva, körüljárva a témát, alkotmányjogi szempontból arra a megoldásra jutunk, hogy egy második generációs és egy harmadik generációs alapjog együttértelmezéséből kialakulni látszik – mint negyedik, vagy 3/A. generációs alapjog – a jövő nemzedékek védelme. Ez az alapjog talán – a politikában felmerült ennek a lehetősége – egy ombudsmant is igényelne. Mindenképpen figyelemre méltó, hogy a jövő nemzedékek védelme mint régi-új, mégis inkább új karakterisztikájú alapjog globális és nemzetközi dimenziót kezd elnyerni korunk társadalmában. Ez az alapjog tekinthető tehát egy, vagy több harmadik generációs alapjog kinövésének, de a szemléletmód nagy mértékű megváltozása miatt inkább új alapjognak. Már csak azért is új, mert az alapja hipotetikus. Elgondolások, elméletek, tudományos előrevetítések képezik a fundamentumát. Nincs tehát minden tekintetben szilárd, megérinthető alapja. Mégis, éppen a környezet- és természetvédelem megjelenésének etiológiája szolgáltatja a jövő nemzedékek védelmével kapcsolatos érvrendszer ontológiájának igazi magyarázatát. A környezetvédelem mint harmadik generációs alapjog mindössze az egyik érvet adja ehhez a teoretikailag posztulált új alapjoghoz. Számos érv jóval régebbi múlttra tekint vissza. A jövő nemzedékek védelme tehát nem pusztán a környezeti neveléssel valósul meg. A kör-

nyezetvédelmi szemléletmód, a környezetvédelemhez fűződő társadalmi érdek integránsan van jelen minden fejlett állam jogrendjének minden szintjén. És nemcsak a jogrendben, hanem a technikában, természettudományban, valamint az összes stúdium által felölelt emberi mozgástérben. Ilyen integráns szemléletmódra van szüksége a jövő nemzedékek védelmének, mint alapjognak is. A régi múlt embere ösztönösen nyújtott palládiumot a következő nemzedék számára. A mai korban azonban *commodum publicum*-ként fungál. Éppen az intelligencia fejlődése érlelte meg a társadalmat, hogy a jövő nemzedékek védelmének individualista álláspontból fakadó igényét ösztársadalmi igénnyé szélesítse, emelje a mára már a teljes Földet elfoglalni látszó szocioszférában. Hogy mennyiben beszélhetünk konstitucionális értelemben negyedik generációs alapjogról, vagy a környezetvédelem érdekrendszerének egyik nyúlványáról, éppen a jövő nemzedékek feladata lehet eldönteni. Kizárólag retrospektív nézetből dönthető el. Ez azonban elmélet. A következőkben ennek az alapjognak a gyakorlatban meglévő jelenségeit elemzem.

Az emberi alapjogok beskatulyázására rendkívül sok teoréma született, csak hogy ezek nagyrészt arra épülnek, hogy az emberi alapjog valamely alkotmányban foglalt normán alapul, mely normának kikényszeríthetőséget az organikus jogszabályok adhatnak csak. Ez a szemlélet azonban nem minden országban állja meg a helyét. Éppen az új emberi jogok, az emberi jogok egy új generációjának megszületését akadályozná egy ilyen felfogás. A kazuisztikában találjuk azt, ami a megelőző írott normából ki marad. Az alapjogok pedig a legtöbb államban közvetlenül – és nem csupán közvetetten – jogi fórum előtt kikényszeríthetők. Az emberi jogok második generációjába tartozó, az oktatáshoz való jog az állam számára ír elő cselekvési kötelezettséget, szemben az első generációs emberi jogokkal kapcsolatban konceptualizált „éjjeliórállam” szerepével. A harmadik generációs alapjogok esetében már ennél is többről van szó, míg a jövő nemzedékek védelmével talán már az emberi jogok következő nemzedékéről beszélhetünk, mellyel kapcsolatban az államnak már nemcsak cselekvési kötelezettsége van, hanem a térdimenzió túl, materiális logikai következtetésből idődimenzióbeli – és ezáltal ténylegesen objektivizált – felelőssége is adód(hat)na. A lélektan nyelvén megfogalmazva: a mindenkorai társadalom kollektív lelkiismeretére van bízva, mit hajlandó és mit képes tenni az utódokért. Pszichológiailag: milyen magatartást kondicionál a környezetvédő társadalomban felnövekvő nemzedék diszkrépáns, aszociális viselkedésként. Biológiai szemléletmóddal: a fajfenntartás ösztönében és annak tudatosá formálásában van az ontogenetikus és filogenetikus kérdés kulcsa. A jogi és a bölcséleti aspektust már fentebb vázoltam: emberi jogi, alapjogi, illetve ontológiai témáról beszélhetünk. Mindehhez adódik a környezeti nevelés átfogó igénye.

Az ipari társadalmakban az 1960-as években jelent meg a környezeti nevelés intézménye. A North American Association for Environmental Education fogalmazta meg a környezeti nevelés alapvető követelményeit: *fairness and accuracy* (legyen tényekre alapozott, az eltérő nézeteket és elméleteket egyenlő súllyal bemutató, tanár-diák párbeszédet lehetővé tevő); *depth* (az oktatás különböző szintjein az adott szintnek megfelelő környezetvédelmi fogalmak megismertetésére kell törekedni); *emphasis on skills building* (egész életre szóló ismereteket kell közvetíteni); *action orientation*

(öszönőzön részvételre a polgárjogi környezetvédő mozgalmakban); instructional soundness (a környezeti nevelés céljának megfelelő oktatási módszereket kell alkalmazni); usability (a jogi szabályozásnak megfelelő, tiszta és világos, jól hasznosítható ismereteket közvetítsen).

A múlt század hetvenes éveinek Észak-Amerikájában a Harvard, a Stanford, a Columbia és más nagy egyetemek *Environmental Law Review* (környezetjogi folyóirat) címen megjelenő időszaki kiadványai nagyban hozzájárultak a környezetjog fejlődéséhez. Az oktatott tárgyak sorában is elfoglalta helyét az USA egyetemeken a környezet- és természetvédelmi jog. Mára alig akad egyetem, melynek ne lenne környezetjogi folyóirata. A másik politikai rendszerben is történtek lépések. Az 1960. évi csehszlovák alkotmány 15. § (2) bek. az állam kötelességévé nyilvánította a szép környezet megteremtését-megóvását a népjólét érdekében. Csehszlovákiában is megjelent az 1970-es évek második felétől a környezetjog mint egyetemi diszciplína. Szintén az 1970-es évekre tehető, amikor Németországban megkezdődött a környezeti nevelés, oktatás. Hazánkban is ekkor kezdett az egyetemi jogászság környezetvédelemmel foglalkozni. Ekkor – és egy kicsivel már korábban is – születtek a témában az első monográfiák. A nyolcvanas évektől pedig egészen napjainkig jogi karonként változóan hol kötelező, hol fakultatív jelleggel (de egyre inkább kötelező tantárgyként) oktatják a környezetvédelmi jogot. Az első környezetvédelmi jogi tanszék a szegedi József Attila Tudományegyetemen létesült 1995-ben. Mára más jogi karokon is megjelent a környezetjog bizonyos tanszékek elnevezésében. Környezetvédelmi szakjogászokat a Szegedi Tudományegyetemen és az ELTE-n képeznek. A környezeti nevelést azonban a közoktatás szintjén kell elkezdeni. Ez a tanulmány is elsősorban az oktatásnak erre a szintjére – az ökopedagógiára – fókuszál.

Környezeti nevelés

2005. január 1-jén indult az Európai Unióban a fenntartható fejlődésre nevelés évtizede.

Magyarországon a hulladékgazdálkodásról szóló törvény¹ szerint – a környezetvédelmi törvény 54–55. §-ában foglaltak alapján (*l. infra*) – a hulladékgazdálkodással kapcsolatos ismereteket valamennyi oktatási intézményben oktatni kell, azok a Nemzeti Alaptanterv részét képezik.² Ezeknek az ismereteknek az oktatásával és terjesztésével – az állami, önkormányzati intézmények és más szervezetek bevonásával, valamint közszolgálati hírközlő szervek igénybevételével – elő kell segíteni, hogy a társadalom környezeti kultúrája növekedjen.³ Egészségügyi törvényünk is kiemeli az állami és a kereskedelmi média közszolgálati funkciójának fontos szerepét az egészségnevelésben: pl. az emberi szervezet működésének és a természeti, társadalmi, pszichés környezet kölcsönhatásainak törvényeiről, az egészséges táplálkozásra, életmódra, valamint az egészséges környezet megteremtésére vonatkozó tudnivalókról etc. tájékoztatást kell

1 2000. évi XLIII. tv.

2 A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. tv. 8. § (9) bek.

3 Ibid. 54. § (1) bek.

nyújtani a társadalom számára.⁴ Az elektronikus hírközlésről szóló törvényünk céljai és alapelvei közt találjuk a környezetvédelmi követelmények érvényesítését az elektronikus hírközléssel összefüggésben.⁵ A környezetvédelmi érdekek a megújult technikai lehetőségek keretei közt akcentuálódnak. A területi hatályát tekintve Angliára és Wales-re vonatkozó, 1987. évi Health Education Authority Order ennek a hatóság-nak a feladataként írja elő az egészségre nevelést, az egészséges életmód oktatását. A családokkal és a helyhatóságokkal együttműködve országos, ill. helyi szintű egészség-nevelési programok szervezését.

A környezet védelmének általános szabályairól szóló törvény⁶ értelmében mindenkinek joga van a környezeti ismeretek megszerzésére és ismereteinek fejlesztésére.⁷ A környezeti ismeretek terjesztése és fejlesztése (óvodai nevelés, iskolai nevelés, képzés, művelődés, iskolarendszeren kívüli oktatás és továbbképzés, ismeretterjesztés, könyvkiadás) elsősorban állami és önkormányzati feladat.⁸ A környezeti oktatásnak és ismeretterjesztésnek az alapvető komplex (természettudomány-ökológiai, társadalomtudományi, műszaki-technikai,) ismeretekeken túl a szakmák gyakorlásához szükséges környezetvédelmi ismeretekre, a környezetet veszélyeztető tevékenységekre, a veszélyhelyzet megelőzésének és elhárításának alapvető kérdéseire, az egészséget befolyásoló környezeti hatásokra, továbbá a környezet védelmével kapcsolatos állampolgári jogok és kötelezettségek ismertetésére is ki kell terjednie.⁹ Svájcban a környezet védelméről szóló alkotmányerejű törvény (Bundesgesetz über den Umweltschutz) 6. cikkelye értelmében a hatóság nemcsak a közigazgatási szerveknek, de civilek számára is köteles tanácsot adni környezetvédelmi tárgyban, valamint a környezetvédelem és a környezetterhelés aktuális állapotáról tényszerűen tájékoztatni a nyilvánosságot. (2. bek.: *Die Umweltschutzfachstellen beraten Behörden und Private*. 1. bek.: *Die Behörden informieren die Öffentlichkeit sachgerecht über den Umweltschutz und den Stand der Umweltbelastung*.)

A természet védelméről szóló törvényünk¹⁰ kimondja, hogy a központi költségvetés, az elkülönített állami és fejezeti kezelésű pénzalapokkal összhangban a) támogatja az Alaptervben meghatározott kiemelt természetvédelmi és a nemzetközi kötelezettségvállalásokból adódó feladatok megoldását, b) támogatja a természetvédelmet szolgáló intézkedéseket, különösen a természetvédelmi információs rendszer kiépítése és működtetése, a közigazgatási ellenőrzés, az oktatás, ismeretterjesztés és tudatformálás, a kutatás, a társadalmi természetvédelmi tevékenység területén.¹¹ A környezetvédelmi kódexnek mint organikus törvénynek a környezeti oktatás szempontjából legfontosabb szatellitörvényei továbbbraziletezik a konstitucionális törvénnyel összhangban lévő, törvényi norma szintjére emelt társadalmi érdeket. A hulladékgazdálkodás rend-

4 1997. évi CLIV. tv. 38. § (1) bek. a)-b)

5 2003. évi C. tv. 2. § j)

6 1995. évi LIII. tv.

7 Ibid. 54. § (1) bek.

8 Ibid. (2) bek.

9 Ibid. (6) bek.

10 1996. évi LIII. tv.

11 Ibid. 69. § (1) bek.

jéről szóló törvény expressis verbis utal is a környezetvédelmi törvényre mint magasabb szintű jogszabályra. A környezetvédelem mint társadalmi érdek általános követelményként tisztán levezethető az alkotmányból a hivatkozott alkotmányerejű törvényen át az egyszerű törvényekig etc.

Az erdő elsődleges rendeltetése szerint *a)* védelmi, *b)* gazdasági, *c)* egészségügyi-szociális, turisztikai, *d)* oktatás-kutatási célokat szolgáló lehet.¹² Parkerdő a sport, turisztika és üdülés céljára kijelölt üdülőerdő.¹³ Oktatás-kutatás célját szolgáló erdőnek minősül: *a)* a szakoktatási tevékenység célját szolgáló tanerdő; *b)* az erdészeti kutatás, kísérlet céljára kijelölt kísérleti erdő; *c)* az erdőterületen a külön jogszabály rendelkezései szerint kialakított vadspark.¹⁴ Objektív felelősséget állapít meg regresszjoggal az erdőtörvényünk, amikor kimondja, hogy az erdőgazdálkodó köteles az erdőgazdálkodási tevékenysége során megrongálódott turistautat, turisztikai berendezést, létesítményt haladéktalanul az eredeti állapotában helyreállítani, illetve rendeltetészerű használatra alkalmassá tenni, mely azonban nem érinti az arra jogosult kárigényének a károkozóval szembeni érvényesítését.¹⁵ Az osztálykirándulás időtartamát a pedagógus nem számolhatja el túlóráként.¹⁶ Az oktatásért felelős miniszter és a környezetvédelemért felelős miniszter közös programok kiadásával, pályázatok kiírásával segíti a környezeti nevelés, oktatás feladatainak végrehajtását és az Erdei Iskola Program megvalósulását.¹⁷ *Quando obsederis civitatem multo tempore et munitionibus circumdederis, ut expugnes eam, non immittes securim in arbores eius, de quibus vesci potes, nec succidas eas. Numquid homo est arbor campi, ut eam obsideas? Si qua autem ligna non sunt pomifera, succide illa...* (Deuteronomium 20,19–20) Az ősi szabályok ekként élhetnek tovább modern jogi környezetben. A francia környezetvédelmi törvény (Code de l'Environnement) L 333–1 szakasza megfogalmazza, hogy a nemzeti parkok hozzájárulnak a környezetvédelmi politikához... a gazdasági-társadalmi fejlődéshez, valamint a társadalom környezeti neveléséhez. (*Les parcs naturels régionaux concourent à la politique de protection de l'environnement... de développement économique et social et d'éducation et de formation du public.*) Az L 421–5 szakasz a vadászati közigazgatás feladatai közt határozza meg az oktatást és a tájékoztatást is. Hasonló kötelezettség áll fenn a horgászat-halászat terén a vizes élőhelyek kapcsán (L 434–4: *Elles mènent des actions d'information et d'éducation en matière de protection des milieux aquatiques.*)

Alkohol és dohányáru

Magyarországon a Legfelsőbb Bíróság 1279. elvi határozatában megfogalmazta, hogy a fiatalokat védő jogszabályi tilalom megszegése miatti felelősség objektív jellegű, azt a jogszabályi rendelkezések egyértelműen rögzítik. (Fogyasztóvédelmi törvény; a nemdohányzók védelméről és a dohánytermékek fogyasztásának, forgalmazásának

12 Az erdőről és az erdő védelméről szóló 1996. évi LIV. törvény 15. § (1) bekezdése.

13 Ibid. 19. § b)

14 Ibid. 20. §

15 Ibid. 82. § (3) bek.

16 A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. tv. 48. § (3) bek., 53. § (2) bek. e)

17 Közoktatási törvény 95. § (5) bek.

egyes szabályairól szóló tv.; az üzletek működéséről és a belkereskedelmi tevékenység folytatásának feltételeiről szóló kormányrendelet.) A dohánytermék és szeszes ital 18. életévüket be nem töltött fiatalkorúak számára történő kiszolgálása objektív felelősséget alapoz meg. Az idevágó jogszabályi előírások nem követelnek meg az eljárásokban ügyfélként szereplők részéről sem bűnösséget, sem felróhatóságot a fogyasztóvédelmi intézkedések alkalmazásának előfeltételéül. A forgalmazó alkalmazottjának élettapasztalatától, ill. a 18. életévét be nem töltött vásárló testi fejlettségétől, megjelenésétől és magatartásától nem tehető függővé a törvényi tilalom betartása.

Az L 3323–1-től az L 3323–6 cikkelyekben részletezi a francia egészségügyi törvény (Code de la santé publique), hogy milyen feltételekkel szabad a nyilvánosságot tájékoztatni alkoholos italokkal kapcsolatban. Ez kiterjed az audiovizuális és a nyomtatott média területére is. Kiskorúak számára alapvetően tilos alkoholreklámot eljuttatni, és 16 év alatti nem szabad alkoholos itallal kiszolgálni.¹⁸ A francia egészségügyi törvény pl. *expressis verbis* megengedi, hogy 13 év felettinek alkoholt nem tartalmazó italt kiszolgáljanak, de 18 év alatti és 16 év feletti kiskorúnak csak alacsony – 1,2–3 fokos – alkoholtartalmú italt, mint pl. a Franciaországban a *crepe*¹⁹-hez gyakran fogyasztott almabort (cidre), vagy éppen gyenge sört vagy bort szabad eladni. Magasabb alkoholtartalmú italok – mint pl. likőr, pálinka – kizárólag 18 év felettinek árusítható. Ez a differenciálás Franciaország nemzeti tradícióit ülteti át a jog nyelvére, és teszi racionálisan szabályozottá az alkoholfogyasztás kultúráját. Az L 3323–2 cikkely (1) bek. szerint, az 1949. július 16-i 49–956. törvény 1. szakasza értelmében vett, az ifjúságnak szánt nyomtatott sajtóban tilos a direkt és a közvetett alkoholreklám. Az L 3323–1 cikkely előírja, hogy italt árusító üzletben kötelező bizonyos egészséges italokat – mint zöldség-, gyümölcslevet, ásványvizet, szódát etc. – árusítani; az üzletben jól láthatóan elhelyezve. (Vö. *infra* Magyarországon a gazdasági reklámtevékenységről szóló törvény 12. § (1) bek. a) és e) pontja, (2) bek. c) pontja.) Összehasonlítás alapját képezheti továbbá a hollandiai Reclame code voor alcoholhoudende dranken, azaz az alkoholtartalmú italok reklámozásáról szóló törvény. Hollandiában 0,5%-os alkoholtartalomtól számít a jogszabály szerint alkoholtartalmúnak egy ital. A jogszabály értelmében tilos túlzott vagy másképp felelőtlen alkoholfogyasztásra felhívó reklámot közzétenni.²⁰ A 2. cikkely az akár csak mértékkel történő alkoholfogyasztást mint *lifestyle*-t (életstílust) megjelenítő reklám tilalmát kodifikálja. A Mediawet 71k cikkely 4. bekezdése tiltja a kereskedelmi csatornáknak, hogy cigarettát vagy más dohányárut előállító személytől vagy gazdálkodó szervezettől szponzori támogatást fogadjanak el. A Reclame code voor tabaksproducten 5.1. szakasza tiltja a dohányzás elkezdésére felhívó reklámot, valamint a dohányzást példaként állító vagy annak káros hatásait elbagatellizáló reklámot.

Magyarországon a 37/2000. (X. 31.) AB határozat mérföldkőnek tekinthető a vizsgált területen.

18 L 3342–1-től az L 3342–3 cikkelyig.

19 Francia palacsintaféle.

20 1. cikkely: *reclame voor alcoholhoudende drank mag geen overmatige of anderszins onverantwoorde consumptie tonen, suggereren of stimuleren.*

A gazdasági reklámtevékenységről szóló 1997. évi LVIII. törvény (Grtv.) 12. §-a szerint:

- (1) Tilos alkoholtartalmú italt reklámozni
 - a) olyan sajtótermékben, amely alapvetően gyermek-, illetve fiatalkorúakhoz szól,
 - b) sajtótermék címlapján,
 - c) színházban vagy filmszínházban 20 óra előtt, illetve gyermek- vagy fiatalkorúak számára készült műsorszámot közvetlenül megelőzően, annak teljes időtartama alatt és közvetlenül azt követően,
 - d) játékon és annak csomagolásán,
 - e) közoktatási és egészségügyi intézményben és annak bejáratától számított 200 méteres távolságon belül.
- (2) Tilos közzétenni dohányáru vagy alkoholtartalmú ital olyan reklámját, amely
 - a) gyermek-, illetve fiatalkorúaknak szól,
 - b) gyermek-, illetve fiatalkorút mutat be,
 - c) túlzott dohány- vagy alkoholfogyasztásra hív fel.
- (3) Tilos közzétenni dohányáru olyan reklámját, amely
 - a) a dohányzást egészséges tevékenységként tünteti fel,
 - b) dohányzó személyeket ábrázol,
 - c) ismert film-, popzenei vagy szórakoztatóipari sztárok képeit vagy nyilatkozatait használja fel.

A Grtv. 12. §-ának említett szabályai az államnak az alkotmány 54. § (1) bekezdésén, 67. § (1) bekezdésén és 70/D. § (1) bekezdésén alapuló azon kötelezettségét juttatják érvényre, hogy védelmezze a gyermekek életét, egészségét és megfelelő testi fejlődését.

A többi korlátozás az olyan dohányreklámok elterjedését kívánja megakadályozni, amelyek a dohányzást az egészséges, illetve a követendő példaként szolgáló életmód részeként mutatják be. E szabályok megalkotására a fogyasztókat megtevesztő reklámok megakadályozása és az állam élet- és egészségvédelmi feladatainak teljesítése érdekében került sor.

Az indoklás III.2. pontja szerint a Grtv.-nek az indítvány által támadott 12. §-a a dohányárakkal és az alkoholtartalmú italokkal kapcsolatos kereskedelmi információközlés speciális korlátait tartalmazza. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az alkotmánynak a kifejezés szabadságát biztosító 61. §-a a dohánytermékek és az alkoholtartalmú italok gazdasági reklámjára is vonatkozik. Ugyanakkor a dohányárakról szóló kereskedelmi információk esetében kiemelt jelentősége van annak, hogy az Alkotmánybíróság a gazdasági reklámozás terén a véleményközlés egyéb formáinál szélesebb körű állami beavatkozás lehetőségét ismeri el. A dohánytermékek ugyanis minden kétséget kizáróan rendkívül ártalmasak az egészségre. Ebből következik, hogy a reklámok címezettjei, vagyis a lehetséges fogyasztók megfelelő tájékoztatáshoz való joga különös garanciákat igényel. Emellett a dohányreklámokat szabályozó normák vizsgálatakor a kifejezés szabadságával szemben kellő súllyal kell figyelembe venni az állam alkotmányos kötelezettségét a gyermekek védelmére (alkotmány 67. § (1) bekezdés). Az indoklás IV.2. pontja értelmében az indítványozó a dohányzók és a nemdohányzók életének és egészségének védelmére hivatkozva kéri a Grtv. 12. § (1) bekezdésének alkotmányossági felülvizsgálatát. Az Alkotmánybíróság már több határozatában kifejtette, hogy az életvédelmet szolgáló alanyi jogok, állami kötelessé-

gek, valamint államcélok rendszerének közös gyökere az élethez való jog. Az alkotmány 54. § (1) bekezdése és a 8. § (1) bekezdése az állam elsőrendű kötelességévé teszi az emberi élet védelmét. Ez a kötelesség egyrészt azt jelenti, hogy az államnak tartózkodnia kell az élethez való jog megsértésétől, másrészt gondoskodnia kell az élethez való jog érvényesüléséhez szükséges feltételekről. Az élethez való jog objektív oldalából következő alapvető kötelezettsége az államnak, hogy jogalkotással és szervezési intézkedésekkel gondoskodjon az élet védelméről.

A Nagy-Britanniában 2005. július 31-én hatályba lépett 2004. évi Tobacco Advertising and Promotion Regulations a *tobacco brands*sharingben rejlő veszélyekre hívja fel a figyelmet: tiltja, hogy ugyanolyan jellegzetes külsőt, csomagolást, megjelölést, vagy elnevezést használjanak nem dohánytermék és dohánytermék esetén. Magyarországon a nemdohányzók védelméről és a dohánytermékek fogyasztásának, forgalmazásának egyes szabályairól szóló 1999. évi XLII. törvény elsődleges célja, hogy a dohánytermékek fogyasztásának szabályozásával, illetőleg forgalmazásának részleges korlátozásával védelmet nyújtson a nemdohányzók, valamint az életkoruk vagy egészségi állapotuk miatt egyébként fokozott védelmet igénylő személyek részére a passzív dohányzás káros hatásaival szemben. Fokozott állami szerepvállalást követel meg az alkotmány a gyermekek egészséges fejlődésének biztosítása és a káros hatások távol tartása érdekében. Az állam beavatkozása elsősorban azokon a területeken indokolt, ahol a szülői felügyeleti jog nem érvényesülhet, illetve olyan kivételes esetekben kerülhet sor állami fellépésre, amikor a szülő súlyosan veszélyezteti gyermeke fejlődését. Az Alkotmánybíróság a 21/1996. (V. 17.) AB határozatban azt is megfogalmazta, hogy a magánszférában a gondoskodás és védelem joga és kötelessége elsősorban a szülőket illeti. Így például jogszabály – általános megelőző céllal – tilthatja, hogy gyermeknek nyilvános vendéglátóhelyen alkoholt szolgáltassanak fel, hogy iskola közelében pornográf sajtótermékeket áruljanak, vagy szexboltot nyissanak. Törvény a gyermek belépését is megtilthatja ilyen helyekre. A szülő felelőssége viszont, hogy otthon a gyermek számára hozzáférhetővé teszi-e az alkoholt vagy a pornográfiát. Az állam csak a gyermek fejlődésének súlyos és konkrét sérelme vagy veszélyeztetése esetén avatkozik be – például a szülői felügyelet megszüntetése révén.

Záró gondolatok

A fentiek hozadéka, hogy az alkotmányunkban foglalt alapjog csak megfelelő jogszabályi és jogalkalmazói értelmezés eredményeként ültethető át a valóság síkjára. Számos jogeset jelzi a normatív anyag buktatóit, és igyekeznek pontosítani a jogalkotói szándékot, a jogalkotó feltételezhető koncepciója szerint. Mindez nem mindig sikerül hibátlanul. A gyakorlatban óriási erkölcsi felelősség hárul a pedagógusokra, mellyel csak megfelelő szakmai ismeretek birtokában birkózhatnak meg. A környezeti oktatásban-nevelésben meghonosodó szokások válhatnak később a jogszabályi háttér szabályozási mércéjévé. Ez annyit jelent, hogy a pedagógus saját meggyőződése szerint, a tanítás szabadságának²¹ alkotmányos keretei közt formálja a reá rótt törvényi kö-

21 Alkotmány 70/G. § (1) bek.

telezettségeket a tanterem falai közt. Tovább erősíti a szokások jogformáló erejét az ún. „zöld” óvodák megjelenése, ahol külön súlyt vetnek a környezetvédelmi nevelésre. Alkotmány 67. § (2) bek.: *A szülőket megilleti az a jog, hogy a gyermeküknek adandó nevelést megválasszák.* Köznevelési tv. 4. § (1) bek.: *Az állam és a helyi önkormányzat a nevelés és az oktatás terén vállalt feladatainak gyakorlása során köteles tiszteletben tartani a szülőknek azt a jogát, hogy vallási és világnézeti meggyőződésüknek megfelelő oktatásban és nevelésben részesülhessenek gyermekeik.* Hollandiában pl. a Groen Wiel (i.e. zöld kerék) szervezet kifejezetten az ökopedagógiára, a közoktatás alsó szintjén történő környezeti nevelésre specializálódott, és elsősorban önkormányzati költségvetésből fedezik a működési költségeit. (*Vanuit het onderwijsbeleid zijn de pedagogische en didactische doelstellingen, zoals onder meer beschreven in de kerndoelen basisonderwijs richtinggevend. Voor milieubeleid zijn de leergebieden natuuronderwijs en milieu relevant en is er speciale aandacht voor het ontwikkelen van kennis, waardering en vaardigheden die een voorwaarde vormen voor het begrijpen en belangrijk vinden van duurzame ontwikkeling.*) Ilyen szervezetek sorra alakulnak a fejlett világ államaiban. Hollandia jó példát mutat azzal is, hogy számos óvoda, iskola végez környezet- és természetvédelmi nevelést. Eleve *parkschool*ként, kvázi „zöld” iskolaként (vö. *supra* a magyar jogi terminológiában a parkerdő) hirdetik magukat, a szülők figyelmének felkeltésére.

Az Alkotmánybíróság a 48/1998. (XI. 23.) AB határozatban kifejtette, hogy az állam az élethez való jogból következő objektív intézményvédelmi kötelességet összhangban teljesíti azokkal a hasonlóan objektív kötelességeivel, amelyek az egészséghöz való jogból és az egészséges környezethez való jogból hárulnak rá. Az említett alapjogokból folyó állami intézményvédelmi kötelességek mindig túlmutatnak az alanyi jogosultak jogain. Így például az egészséghöz való jog éppúgy a jövő nemzedékek egészségét is szolgálja, mint az egészséges környezethez való jog.

Az egészséges környezethez való jog és a jövő nemzedékek védelme egyaránt kiemelt fontosságú, objektív felelősséggel óvando társadalmi érték. A kettő értéke kiegyensúlyozza az alkotmánybírói mérleg két serpenyőjét: *ius pertinens ad salubrem nobis circumdantem naturam et defensio posteritatis aequo pondere sunt.*

Julesz Máté